

**ADDIKTIV XULQ -ATVOR TADQIQOT BOSQICHLARI.****Isoqjonova Go'zal Davronbek qizi***Urganch davlat universiteti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola addiktiv xulq-atvorning yuzaga kelish sabablari, oqibatlari hamda addiktiv xulq-atvor korreksiyasi to'g'risida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: tobelik, xulqi og'ishganlik, deviatsiya, addiktiv xulq-atvor.

Abstract: This scientific article describes the causes and consequences of addictive behavior and the correction of addictive behavior.

Key words: dependence, deviant behavior, deviation, addictive behavior.

Аннотация: В данной научной статье описаны причины и последствия аддиктивного поведения и коррекция аддиктивного поведения.

Ключевые слова: зависимость, девиантное поведение, девиация, аддиктивное поведение.

Addiktiv xulq-atvor — insonning ruhiy holatini o'zgartiruvchi narsalarni (alkogol va chekishni ham o'z ichiga oladi) noto'g'ri qo'llash orqali yuzaga keluvchi xulq-atvorning buzilishi (ruhiy va jismoniy qaramlik vujudga kelgunga qadar).

“Shaxsning og'ishgan xulqi” o'ta murakkab va ko'p obrazli kategoriyasi ichida tobe axloq yoki bog'lanib qolgan deb nomlanuvchi guruhcha ajratiladi. Shaxsning tobe axloqi ozida jiddiy ijtimoiy muammoni aks ettiradi, chunki aniq korinib turgan shaklda ishga layoqatini yoqotish, atrofdagilar bilan janjallar, jinoyat sodir etish kabi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, bu deviatsiyaning u yoki bu tarzda istalgan oilaga tegishli bolgan birmuncha keng tarqalgan turi.

Azal-azaldan tobe axloqning turli shakllarini piyonistalik, ortiqcha yeyish, azart o'yinlar va boshqai shqibozlikni nazarda tutganча zararli yoki yakson etuvchi odatlar deb ataganlar.

Zamonaviy tibbiy adabiyotlarda patologik odatlar degan atama keng ishlatiladi. Bog'lanib qolish tushunchasi tibbiyotdan o'zlashtirilgan, hozirgi vaqtda nisbatan yangi va ommaviy atama hisoblanadi.

Tobelik atamasi ostida keng ma'noda “kingadir yoki lazzat olish yoxud moslashish maqsadida nimagadir suyanishga intilish” tushuniladi. Barcha odamlar ovqat, suv, havo kabi hayotiy muhim obyektlarga “me'yoriy” tobelikni his qiladilar. Ko'pchilik odamlar ota – onalari, do'stlari, turmush o'rtoqlariga sog'lom bog'lanib qolishni sezadilar. Biz yuqorida aytayotgan tobelik esa bu psixik holatni o'zgartirish maqsadidaqandaydir modda yoki o'ziga xos faollikni iste'mol qilishga psixologik yoki jismoniy tobelik bilan bog'liq axloq, lazzat olish yoki moslashish maqsadida kingadir yoki nimagadir suyanishga kuchli intilish. Agar bu tushunchaning tarixiy ildiziga murajaat qilsak, unda addictus – qarzi tufayli bog'langan shaxs (qarzi tufayli qullikka



hukm qilingan), o'tmishda ingliz zodagonlari dehqonlarga yil boshida katta qarz berib yil bo'yi ularga to qarzini uzgunicha hukmronlik qilib, tayziq o'tkazishgan.

Berilgan ma'lumotlarga muvofiq tobe axloqning quidagi shakllari bor:

Kimyoviy bogliqlik (chekish, taksikomaniya, giyohga muxtojlik, dorilarga muxtojlik, ichkilikka bog'liqlik);

Ovqatlanish axloqining buzulishi (ko'p yeyish, ochlik. Taomlardan voz kechish);

Geymbling – o'yinga tobelik (kompyuterga bog'lanib qolish, azart o'yinlar);

Jinsiy addiksiya (zoofiliya, fetishizm, vuayerizm, nekrofiliya, sadomazoxizm)

Hayot tarzi o'zgarishi bo'yicha odamlarda tobe axloqning yangi shakllari paydo bo'ladi, masalan, bugungi kunda kompyuterga tobelik juda tez tarqalmoqda va ayni paytda ba'zi shakllar deviantlik yorlig'ini yo'qotmoqda. Misol uchun yevropada birjinsli insonlarning nikohlanishiga ruhsat berilishi (<https://genderi.org/iv-glossariy.html>), xaddan tashqari kofe ichish va shirinlik yeyishga tobelik. Bunday jarayonlarga yevropaliklar normal holat darajasida qarashadi. Internet sahifalarida amerikalik siyosatshunos olim Pakrik Byukenenning "Smert Zapada" nomli kitobi paydo bo'li. E'tiborga molik jihati shuki, katta hajmdagi kitobning so'z boshidayoq muallif yaxlit bir millatlar va xalqlar taqdiriga aloqador bo'lgan voqealarni, "G'arbning taqdirini" jamiyat ma'naviyatidagi inqirozlarga, jumladan, oila va nikoh, tug'ilish va o'lim tahliliga bag'ishlagan.

Byukenenning fikricha sanoati va yuqori texnologiyalari rivoj topgan jamiyatda odamlarning birdan boyib ketishi, to'kin hayotga erishishga bo'lgan egoistik intilishi ularni asl qadryatlarga, jumladan, oila va nikoh, yoshlar tarbiyasiga bo'lgan munosabatlarida keskin inqirozni keltirib chiqardi. Bu gedonistik psixologiyani asosi hisoblanib, uning oqibati jamiyatda qator muammolarni keltirib chiqarayotganligini e'tirof etadi. Gedonizm – Shaxs va unung xulq – atvor motivlarida faqat nimadandir lazzatlanish, qoniqish va o'zidagi ichki ruhiy iztiroblardan holi bo'lishga intilishdir. To'g'ri, aslida insonning to'q va farovon hayotga intilishi, boy – badavlat yashashni xohlagani ayb emas, lekin bunday to'kinchilik insoniylikka qarshi bo'lishi mumkin emas.

Bu gedonistik psixologiyani asosi hisoblanib, uning oqibati jamiyatda qator muammolarni keltirib chiqarayotganligini e'tirof etadi. Gedonizm – Shaxs va unung xulq – atvor motivlarida faqat nimadandir lazzatlanish, qoniqish va o'zidagi ichki ruhiy iztiroblardan holi bo'lishga intilishdir. To'g'ri, aslida insonning to'q va farovon hayotga intilishi, boy – badavlat yashashni xohlagani ayb emas, lekin bunday to'kinchilik insoniylikka qarshi bo'lishi mumkin emas. Muallifni tashvishga va havotirga solgan narsa narsa shuki, bunday ong va shuurdagi o'zgarishlar yevropa xalqlarining eng zarur va muhim qadryatlarga nisbatan salbiy munosabatlarini ifodalaydi. Masalan, bugungi yevropada tug'layotgan bolalarning har uchtasidan bittasi nikohsiz tug'layotganligi tug'ilishning keskin kamayib ketayotganligi, umuman ayollar o'zidan sog'lom zurriyod qoldirishni istamayotganligi, mablag'i yetarli bo'la turib, farzand tug'ib va uni voyaga yetkazishga ketadigan mablag'ni qizg'anayotganligi hamda tug'ish



jarayoni va og'rig'idan qochayotganligi yaqqol namoyon bo'lmoqda. Umuman g'arb ayollari turmushga chiqib, o'zidan munosib zurriyod qoldirish niyatidan tobora uzoqlashib bormoqdalar. Olimlarning mavjud ahvolni o'nglash uchun o'ylab topgan farzand tug'ilshi uchun davlat tomonidan ajratiladigan nafaqalar hamda imtiyozlar kabi sai harakatlari bekor ketmoqda. Chunki g'arb ayollarini sog'lom oila qurib, unda so'lom avlodlarni tarbiyalashdan ko'ra mansab pog'onalaridan ko'tarilib, o'z manfaatlarini o'ylab yashash ko'proq qiziqtiradi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, gedonistik psixologiya - mol - dunyo, pul va mansabparastlikka tobelik kabi illatlar yoshlarimiz ongida paydo bo'lmasligi, ochiq axborot makonida bemalol turli ma'lumotlarni qabul qilish imkoniyati paydo bo'lgan hozirgi sharoitda ularni ezgu maqsadlarga yo'naltirish, ularda sog'lom dunyoqarashni shakllantirish eng dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rozikova M., Aliyeva K. Psixologik tashxis metodikalari . - T., 2013. - B. 16
2. Umarov B.M. Muloqot va shaxslararo munosabatlar psixologiyasi. //uslubiy qo'llanma. - T. - 1998, 46-bet.
3. Umarov B.M. Tarbiyasi qiyin bolalar bilan ishlashda psixologik xizmatning o'rni. //uslubiy qo'llanma. - T. - 2008, 86-bet.
4. www.expert.psychology.ru
5. www.psycho.all.ru